

تحلیل ابعاد اصل حسن نیت در حقوق بین الملل در پرتو رویه قضایی

محمد پای بست^۱

^۱ کارشناس ارشد حقوق بین الملل، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

چکیده

حسن نیت به عنوان مفهوم حقوقی، معنای روشن و واحدی ندارد و بسته به زمینه و شرایط کاربرد، دارای عملکرد متفاوت است. دکترین، اسناد و معاهدات بین المللی و همچنین رویه قضایی منطقه ای و بین المللی بر اعتبار این اصل، مهر تأیید زده اند. حسن نیت مفهومی کلی و انعطاف پذیر است و در حقوق در معانی مختلف به کار رفته است. این اصل در حمایت از اشخاص دارای حسن نیت، خشکی قواعد حقوقی را تعدیل و بایدها را اصلاح می کند. حسن نیت مترادف چهل به عیب حقوقی است که شخص با چهل به آن، عملی را انجام می دهد، همچنین در قراردادهای در معنای گفتار و رفتار صادقانه به کار می رود. معنای نخست، خشکی قواعد حقوقی را در مورد متصرف دارای حسن نیت تعدیل می سازد و مفهوم دوم در قراردادهای معیاری برای ارزیابی رفتار متعاملین ارائه می دهد. هدف تحقیق حاضر تحلیل ابعاد اصل حسن نیت در حقوق بین الملل در پرتو رویه قضایی می باشد. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی می باشد. در این مورد سوال اصلی این است که ابعاد اصل حسن نیت در حقوق بین الملل در پرتو رویه قضایی چیست؟ «حسن نیت» به عنوان یک اصل کلی حقوق و یکی از منابع حقوق بین الملل اصول حقوقی، بین تمامی ملت های متمدن مشترک است. ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری اصول کلی حقوق شناخته شده توسط ملت های متمدن را به عنوان یک منبع حقوق، که باید توسط دیوان اعمال شود، ذکر می کند. با این که اصطلاح «ملت متمدن» فی الذاته مبهم است، فرض بر این است که چنین مفهومی بر اساس یک نظام حقوقی توسعه یافته، پایه ریزی شده است، بنابراین، کلیه جوامع، به جز بدوی ترین آنها را در برمی گیرد. نظر دیگر، این است که اصول کلی حقوق تنها اصول کلی حقوق بین الملل را در برمی گیرد، نه اصول خاص این حقوق را. مراجع بین المللی در اعمال اصول کلی حقوق، هر دو معنا را در نظر گرفته اند و دلیلی وجود ندارد که این اصول هم از نظامهای حقوق داخلی و هم از حقوق بین الملل ناشی نشود. «حسن نیت»، عاملی برای وحدت حقوق تجارت بین المللی است که کوشش هایی برای تنظیم مقررات واحد در مورد حقوق تجارت بین الملل و قراردادهای بین المللی می کند. اصل حسن نیت به سبب اهمیت خود ضابطه ای اساسی در حل و فصل اختلافات در هنگام داوری و تفسیر قراردادهای بین المللی است. مطالعه مقررات نظامهای مختلف حقوقی نشان دهنده این واقعیت است که دغدغه مشترک تمام نظامها این است که از حسن نیت در روابط حقوقی حمایت کرده و با سوء نیت مقابله نمایند.

واژه های کلیدی: اصل حسن نیت، انصاف، حقوق بین الملل، رویه قضایی

مقدمه و بیان مسئله

حسن نیت به عنوان مفهوم حقوقی، معنای روشن و واحدی ندارد و بسته به زمینه و شرایط کاربرد، دارای عملکرد متفاوت است. دکترین، اسناد و معاهدات بین المللی و همچنین رویه قضایی منطقه ای و بین المللی بر اعتبار این اصل، مهر تأیید زده اند. از حسن نیت می توان به عنوان اصل مهم و برجسته ای ایفا کند که حقوق معاهدات و حوزه مذاکرات، مهم ترین آن محسوب می شود. حسن نیت مفهومی کلی و انعطاف پذیر است و در حقوق در معانی مختلف به کار رفته است. این اصل در حمایت از اشخاص دارای حسن نیت، خشکی قواعد حقوقی را تعدیل و بایدها را اصلاح می کند. حسن نیت مترادف جهل به عیب حقوقی است که شخص با جهل به آن، عملی را انجام می دهد، همچنین در قراردادهای در معنای گفتار و رفتار صادقانه به کار می رود. معنای نخست، خشکی قواعد حقوقی را در مورد متصرف دارای حسن نیت تعدیل می سازد و مفهوم دوم در قراردادهای معیاری برای ارزیابی رفتار متعاملین ارائه می دهد. (کاتوزیان، ۱۳۹۲)

در حقوق معاهدات، این اصل در بسیاری از رفتارها، از زمان پیش از امضای معاهده تا تفسیر آن، ظهور و بروز دارد. بر اساس رویه قضایی به ویژه رویه دیوان بین المللی دادگستری، قواعدی چون لزوم وفای به عهد، استاپل و سکوت، سوء استفاده از حقوق، بر بنیان حسن نیت قرار دارد. نقش تأثیرگذار و تعیین کننده این اصل در دستیابی به موفقیت و نتایج مثبت در مذاکرات نیز قابل توجه است. اصول کلی حقوقی به عنوان یکی از منابع حقوق بین الملل، جایگاه و نقش مهمی دارد. «حسن نیت» یکی از مهم ترین این اصول محسوب می شود که ریشه در حقوق داخلی دارد. نظام های حقوقی جهان با در نظر گرفتن شرایط و اوضاع و احوالی مشخص، حقوق و تکالیفی را از دل تعاملات اجتماعی اشخاص در درون جامعه استخراج کرده اند که بتوانند با به کارگیری آن ها از حس اعتمادی که برای هریک از تابعان حقوق در نتیجه فعل یا ترک فعل یا رفتار یا اظهار، در مقابل دیگری ایجاد می شود، حمایت کنند.

حسن نیت در نظام های حقوقی مختلف پذیرفته شده است. از آنجایی که به صور مختلف ظهور داشت، هیچ گاه مفهوم روشن و واحدی نداشت. بسیاری از صاحب نظران حقوق، حسن نیت را مقوله ای ذهنی، کیفی و مبهم دانسته اند که تعریف آن بسیار دشوار است. عمده تعاریف این مفهوم را در ارتباط با قرارداد و معاملات تعریف کرده اند. به اعتقاد دی آماتو: «اصل حسن نیت مستلزم این است که طرفین قرارداد از روی صداقت و به نحو منصفانه با یکدیگر رفتار کنند و انگیزه ها و اهدافشان را از روی صداقت بیان کرده و از به دست آوردن امتیازات ناعادلانه که ممکن است حاصل تفسیر مبتنی بر سیاق عبارات معاهده باشد، خودداری کنند». به اعتقاد برخی دیگر، حسن نیت، رفتاری صادقانه، عادلانه و معقول است که طرفین در قرارداد خود از یکدیگر یا حتی اشخاص ثالث که مشمول قرارداد بودند یا متعاقباً با قرارداد ارتباط پیدا می کنند، انتظار دارند.

جوامع بشری برای رشد نیاز به قوانینی دارند که از افراد در مقابل پیمان شکنی، نقض قرارداد و معاملات، حمایت کند. نقایص و کاستی های قانونی نه تنها برای فرار اشخاص از زیر بار مسئولیت های قراردادی و ایجاد ضرر برای دیگران، حربه مناسبی است بلکه سبب کاهش تمایل به انعقاد معاملات و قراردادهای می شود. (مجیدی، ۱۳۹۰).

بشر در زندگی خود نیازمند ابزار و وسایل کارآمدی است که بتواند با استفاده از آن ها حیات خود را اداره نماید. یکی از این ابزارها رابطه ی توأم با احترام و پاس داشت اصول انسانی و اخلاقی است که به واقع می توان گفت شالوده ی روابط بشری بر آن است. در این میان اصل حسن نیت در روابط انسانی و اجتماعی نقش مهمی را ایفاء می نماید و اگر بیان نمائیم که حیات و قدمت آن به آغاز روابط انسانی بر می گردد، گزاف نگفته ایم. (جعفر پور، ۱۳۸۴)

اصول کلی حقوقی به عنوان یکی از منابع حقوق بین الملل، جایگاه و نقض مهمی دارد. به رغم آن که حسن نیت در نظام های حقوقی مختلف شناخته شده و در قوانین برخی کشورها نیز مقرراتی را به خود اختصاص داده، اما تعریف روشن صریحی از آن ارائه نشده است. برخی حسن نیت را مفهومی سهل و ممتنع معرفی کرده اند. (دیلمی، ۱۳۸۹). به عقیده ی برخی از صاحب نظران، حسن نیت مقوله ای ذهنی، کیفی و مبهم بوده و تعریف آن امری دشوار است. حسن نیت ترکیبی اضافی، متشکل از دو واژه ی (حسن) و (نیت) می باشد که همراه با تعبیر رفتار منصفانه به کار می رود. به عبارت دیگر می توان گفت: بسیاری از صاحب نظران حقوق، حسن نیت را مقوله ای ذهنی، کیفی و مبهم دانسته اند که تعریف آن بسیار دشوار است. (ویلیام، ۲۰۰۴)

عمده تعاریف این مفهوم را در ارتباط با معاملات تعریف کرده اند. به اعتقاد دی آماتو: اصل حسن نیت مستلزم این است که طرفین قرارداد از روی صداقت و به نحو منصفانه با یکدیگر رفتار کنند و انگیزه ها و اهدافشان را از روی صداقت بیان کرده و از بدست آوردن امتیازات ناعادلانه که ممکن است حاصل تفسیر مبتنی بر سیاق عبارات معاهده باشد، خودداری کنند. به اعتقاد برخی دیگر، حسن نیت، رفتاری صادقانه، عادلانه و معقول است که طرفین در قرارداد خود از یکدیگر یا حتی اشخاص ثالث که مشمول قرارداد بودند یا متعاقبا با قرارداد ارتباط پیدا می کنند، انتظار دارند (ابراهیمی، ۱۳۸۸).

براساس دیدگاه اوکنر اصل حسن نیت در حقوق بین الملل، اصل بنیادین است که منشا قاعده لزوم وفای به عهد و دیگر قواعد حقوقی است که به طور مستقیم و مشخص در ارتباط با صداقت، انصاف و معقول بودن است و اعمال آن به وسیله معیارهای صداقت، انصاف و معقول بودن که در یک زمان مشخص بر جامعه بین المللی حاکم است، تعیین می شود.

حسن نیت به عنوان اصل کلی حقوقی در زمینه های گوناگونی از جمله تعهدات دولت ها اعمال می شود: تعهداتی همچون حل و فصل اختلافات با حین، مذاکره با حسن نیت، امضای معاهده بدون ایراد خدشه به هدف و موضوع آن، پیش از لازم الاجرا شدن، داشتن حسن نیت در اجرا و تفسیر معاهده و همچنین در اعمال حقوق خود و اجرای هرگونه تعهد ناشی از دیگر منابع حقوق بین الملل. درون مایه و هدف اصلی حسن نیت را می توان حمایت از انتظارات مشروع طرفین رابطه قانونی و معتبر از طریق قواعدی چون لزوم وفای به عهد، استاپل، سکوت و دکترین سوء استفاده از حقوق دانست. رویه قضایی بین المللی به ویژه آرای دیوان بین المللی دادگستری بر این مسئله مهر تایید زده اند که هر یک از قواعد مذکور بر پایه حسن نیت بنا شده است. نقش اصل حسن نیت در دو حوزه حقوق معاهدات و مذاکرات بین المللی جهت حل و فصل اختلافات، بسیار برجسته و تعیین کننده است. در حقوق معاهدات این اصل، طیف وسیعی از رفتارها و موضوعات را از این اعتقاد ساده که باید به عهد و پیمان وفادار بود تا تفسیر معاهده، پوشش می دهد.

در این پژوهش باید ببینیم جوانب خاص اصل حسن نیت در حقوق بین الملل چیست؟ آیا ممنوعیت انکار بعد از اقرار در این اصل وجود دارد؟ وضعیتی که در حقوق بین الملل در مورد سوء استفاده از حقوق می تواند وجود داشته باشد، چیست؟ آیا حسن نیت در مذاکرات پیش شرط لازم برای انعقاد معاهده یا انجام توافق است؟

فرضیه های تحقیق

- حسن نیت به عنوان یکی از اصول بنیادین و کلی حقوق بین الملل، بیانگر لزوم وجود انصاف، صداقت و معقول بودن در روابط بین المللی است. اصلی که پاسداشت منافع و انتظارات مشروع و معقول طرفین این روابط است.

- در مفهوم مخالف، نظر به عدم پذیرش سوءنیت، توسط نظام های حقوقی جاری و ساری می توان قائل به گستردگی پذیرش و بسیط بودن شمول اصل حسن نیت توسط نظام های حقوقی شد.
- به نظر می رسد که به طور کلی می توان برای حسن نیت به عنوان اصل کلی حقوقی و بنیادین در حقوق بین الملل به ویژه حقوق تعهدات نقش تحدید حدود کننده قائل شد، بدین معنا که رعایت این اصل توسط دولت ها اجرا و اعمال حقوق و تعهدات آن ها در عرصه بین المللی را تنظیم می کند.
- خاستگاه اولیه استاپل حقوق خصوصی است اما در حقوق تجارت، استاپل یک اصل نوین است که مورد توجه داوران و دادگاه های اتجاری قرار گرفته است.

چارچوب نظری

حسن نیت در مفهوم حقوقی - اخلاقی دارای انعطاف بیش از حد است به گونه ای که نمی توان به طور قاطع به تعریف جامع و مانع از آن نایل شد. انعطاف پذیری بیش از حد حسن نیت یکی از شایع ترین ایراداتی است که مخالفین اصل حسن نیت در رد آن مورد استناد قرار می دهند. انعطاف و ابهام مفهوم حسن نیت به حدی است که یافتن دیدگاهی منسجم در تعریف حسن نیت بسیار دشوار است و این دشواری باعث شده است که نویسندگان حقوقی و دادگاه ها به جای تلاش در یافتن تعریف تحلیلی از حسن نیت به بیان مصادیق آن اکتفا کنند.

حسن نیت اصلی اخلاقی و روحانی است که همواره در آموزه های دینی بر رعایت آن سفارش شده است. به رغم آن که اصل مذکور در گذشت های دور در تنظیم روابط شخصی و اجتماعی نقش برجسته ای داشته تنها مظهر حسن و قبح اخلاقی بوده و ضمانت اجرای خارجی نداشته است. حسن نیت در لغت به معنای پاک نیتی بودن است و در اصطلاح به نیت و طرز فکری اطلاق می گردد که صادقانه، منصفانه، خالص و بدون توجه به بازخورد دریافتی از سوی طرف مقابل باشد. اصطلاح حسن نیت در حقوق به گونه های مختلف تعریف شده است: صداقت در نیت و عمل؛ فقدان اراده تقلب و کلاهبرداری و ایجاد ضرر برای طرف دیگر معامله؛ پایبندی به هدف معامله و داشتن رفتار درست و صادقانه در برابر تعهد؛ داشتن اعتقاد صادقانه به موضوعی نادرست؛ نداشتن رفتار مغایر با معیارها و ضوابط متداول در قراردادهای.

شاید فرهنگ های حقوقی اولین منابعی باشند که معمولاً محققین، قضات و وکلاء در جستجوی تعریف عملی از حسن نیت مورد توجه قرار می دهند. درهمین راستاست که برخی تلاش کرده اند زمینه ای برای مفهوم حسن نیت در فرهنگ های فارسی پیداکنند. این تلاش در عین حال که از حیث لغت شناسی ارزنده است ولی از حیث شناسایی مفهوم فاقد ارزش است چه حسن نیت به عنوان یک اصل و مفهوم حقوقی، ترجمه شده اصول حقوقی کشورهای دیگر است. بنابراین مفهوم شناسی آن از طریق مراجعه به لغت نامه های زبان مقصد کار چندان صحیحی به نظر نمی رسد (انصاری، ۱۳۸۴).

حقوق اسلام بر مبانی و اصول بسیار استوار است اما به طور کلی می توان گفت محور همه مقررات قواعد اسلامی یا عدالت است و یا انحلاق. از آنجا که عدالت به عنوان یکی از فضائل مهم چیزی جز اخلاق نمیباشد لذا میتوان نتیجه گرفت که حقوق اسلامی بر پایه اخلاق و رعایت ضوابط و معیارهای آن پایه گذاری شده است. بحث اخلاق در دین اسلام به حدی اهمیت دارد که پیامبر بزرگ اسلام (ص) هدف از بعثت خود را بر آن استوار نموده است. حسن نیت و صداقت در گفتار و رفتار ناشی از آن

همواره یکی از مباحث اخلاقی بسیار مهم از زمان ظهور اسلام بوده و توسط ائمه و علمای اسلام مورد تاکید و تنفیذ قرار گرفته است.

حسن نیت دو بعد ذهنی و عینی دارد: در بعد ذهنی تکیه مفهوم حسن نیت بر اعتقاد و باور شخص نسبت به یک پدیده حقوقی است. در این معنا شخصی با حسن نیت است که بر این باور باشد که آنچه انجام می دهد قانونی، به جا و مشروع است، در حالی که واقعیت چیزی غیر از آن است. به عنوان مثال مبنای غیر قابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده اسناد تجاری حسن نیت دارنده است که مطابق آن اگر دارنده، سندی را بدون آگاهی از ایرادات واقعی به دست آورد ایرادت (رابطه واقعی رابطه ای که در سند ظاهر نشده است) در مقابل وی قابل استناد نخواهد بود (کامیار ۱۳۷۶: ۱۶۱؛ بهرامی ۱۳۸۲: ۵۰)

پیشینه تحقیق

سهراب پور (۱۳۹۵) در پایان نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان اصل حسن نیت در قراردادهای عمومی، بیان داشته است که: حسن نیت یک مفهوم اخلاقی است. روش تحقیق در این رساله، روش تحلیلی-توصیفی می باشد. هر چند مقوله حسن نیت و قراردادهای عمومی بطور جداگانه بررسی شده است اما تا کنون اصل حسن نیت در قراردادهای عمومی مطالعه نشده است. نتایج بدست آمده نشان می دهد قانونگذار ما آنچنان که باید از ظرفیت قاعده سازی اصل حسن نیت استفاده نکرده است. با توجه به انعطاف و راهبردی بودن اصل حسن نیت، ضروری است قانونگذار اصل مذکور را در باب مستقلى مورد عنایت قرار دهد.

محمدی (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان بررسی فقهی اصل حسن نیت در قراردادها از نگاه مذاهب خمس، بیان داشته است که: حسن نیت به عنوان یک اصل در حقوق فرانسه در قراردادها و مسئولیت مدنی به کار می رود نفوذ این اصل بر اساس مبانی است که در حقوق اروپایی وجود دارد و در نظام حقوقی ایران اصل حسن نیت کاملاً اصلی است که از حقوق فرانسه برگرفته می باشد باید گفت که اصل حسن نیت در حقوق ایران نیز کاربرد فراوانی یافته است و آن هم به دلیل نفوذی است که حقوق اروپایی مخصوصاً حقوق فرانسوی در نظام حقوقی ایران دارد. در نظام فقهی، معادل اصل حسن نیت، قاعده احسان می باشد که مبتی بر نیکی و خیرخواهی است و از این اصل می توان برداشت که هر عمل حقوقی و عبادی باید براساس احسان صورت بگیرد.

شجاعی (۱۳۹۲) در مقاله ای تحت عنوان اعمال اصل حسن نیت در قواعد حاکم بر سازمان جهانی تجارت، بیان داشته است که: یکی اصول حاکم بر سازمان های بین المللی و از جمله سازمان جهانی تجارت اصل حسن نیت می باشد که در واقع برای شناخت بهتر سازمان برای برخورد با دعوی احتمال آینده می تواند مورد استفاده قرار گیرد.

کوزه گر (۱۳۹۱) در مقاله ای تحت عنوان بررسی اصل حسن نیت در تفسیر معاهدات بین المللی، بیان داشته است: تفسیر معاهدات بین المللی امری بسیار مهم است. تمامی قوانین وضع شده نیاز به تفسیر دارند و اگر مرجع تفسیر کننده این کار را به درستی انجام ندهد، این امر می تواند منشأ مشکلات فراوان بین طرفین معاهده گردد. از این رو در تمامی معاهدات قسمتی راجع به تفسیر معاهده وجود دارد. در این راستا، مقام تفسیر کننده باید اصل حسن نیت را در تمامی مراحل تفسیر مدنظر قرار دهد. تفسیر با حسن نیت، تفسیری است که با قصد طرفین مطابقت کند و مطابق با معنای معمول کلمات و سیاق عبارات

معاهده باشد. در صورتی که تفسیر فاقد چنین شرایطی باشد، طرفی که متضرر گشته است می تواند بر اساس ادعای رفتار متقلبانه طرف دیگر بر مبنای قواعد عمومی مربوط به معاهده مذکور در عهدنامه وین اقدام به فسخ معاهده نماید.

نوع و روش تحقیق

روش انجام تحقیق به شکل توصیفی - تحلیلی است. پژوهش حاضر از لحاظ روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای بوده و در ماهیت پژوهش‌های توصیفی- تحلیلی قرار می‌گیرد. در تحقیقات توصیفی و نیز تحقیقاتی که از گسترده جغرافیایی زیادی برخوردار باشد یا افراد جامعه آماری و نمونه آن زیاد باشند، معمولاً از روش‌های پرسشنامه‌ای استفاده می‌شود؛ اما با توجه به ماهیت و عنوان پژوهش، از پرسشنامه نمی‌توان در پژوهش حاضر استفاده نمود و اطلاعات لازم با استفاده از روش‌ها و منابع کتابخانه‌ای گردآوری می‌شود.

از آنجا که متغیرهای پژوهش حاضر، کمی نیستند و کیفی هستند و نیز ابزار و پرسشنامه‌ای استاندارد جهت جمع‌آوری داده‌هایی کمی در نظر گرفته نشده است و در نهایت به دلیل ماهیت تحقیق که از نوع تحقیقات توصیفی می‌باشد، بنابراین نیازی به استفاده از نرم‌افزارهای آماری خاص برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده وجود ندارد و داده‌ها و اطلاعات به دست آمده به روش توصیفی - تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار خواهند گرفت.

حسن نیت و تعهدات طرفین

تعهدات قراردادی به تعهد اصلی و فرعی تقسیم می‌شود. مقصود از تعهد اصلی تعهدی است که طرفین اساساً انجام آن را با انعقاد قرارداد بر عهده گرفته‌اند. در مقابل، تعهد فرعی، تعهدی است که بر مبنای فاکتورهای خارج از قرارداد همچون عرف، قانون و انصاف حسن نیت و در راستای تحقق اهداف اصلی قرارداد و پیش برد آن به طرفین تحمیل می‌شود. در این حالت حسن نیت به عنوان مبنای تعهدات ضمنی همچون دادن اطلاعات، تسلیم توابع و... عمل می‌کند.

بند اول: جلوه‌های حسن نیت در ارتباط با تعهدات اصلی طرفین

در این بند جلوه‌های حسن نیت در ارتباط با تعهدات اصلی طرفین از جمله پایبندی به قرارداد و اجرای آن، بعد سلبی و ایجابی، تعهد همکاری را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

الف: پایبندی به قرارداد و اجرای آن

حسن نیت ایجاب می‌کند طرفین صادقانه تمام تلاش خود را جهت تحقق اهداف قرارداد به کار گیرند. این تعهد در نظام حقوقی فرانسه تحت عنوان تعهد درستکاری و صداقت یاد می‌شود که متعهد و متعهدله هر دو ملتزم به آن می‌باشند.

ب: بعد سلبی

مبحث بعد در خصوص بعد سلبی حسن نیت در اجرای قرارداد تعهد است. از این رو به بیان مهمترین آنها در این بند اکتفا می‌شود.

-طرفین قرار داد باید از هر عملیاتی که باعث محروم شدن طرف مقابل از منافع عادی قرارداد شود اجتناب ورزند. این عملیات معمولاً به صور مختلف ظاهر می‌شود که در فرض‌های مختلف قابل تصور است.

حسن نیت طرفین را از انجام هرامری که باعث غیر ممکن شدن اجرای تعهد شود باز می دارد. به عنوان مثال می توان به موردی اشاره کرد که در آن فروشنده، دلالتی را برای فروش محصولش اجیر می کند. دلال بعد از بررسی های مختلف در شرف نهایی کردن معامله مورد نظر است، ولی در این حین فروشنده با مداخله در آن و انجام معامله، مانع از تحقق قرارداد توسط دلال میشود. آنچه چنین مداخله ای را غیر قابل توجیه میسازد وجود قیدی در قرارداد است که استحقاق دلال نسبت به کمسیون مورد توافق را منوط به تحقق واقعی معامله توسط دلال کرده است. وجود چنین وضعیتی باعث شده است که در آراء مختلف ضمن تلقی چنین رفتاری به عنوان سوء نیت به مسئولیت جبران خسارت فروشنده حکم شود!

ج: بعد ایجابی

در کنار بعد سلبی حسن نیت بعد ایجابی آن قرار دارد که هر دوی آنها تحت عنوان «تعهد همکاری» ارائه می شوند. در برخی آراء، این دو بعد، تعهد همکاری به روشنی بیان شده است.

«یک طرف نه تنها باید مانع از اجرای طرف مقابل نشود، بلکه بایستی تمام آنچه را که بر قادر ساختن وی به اجرای تعهد ضروری است انجام دهد». در این حالت همکاری فعال و موثر طرفین در راستای اجرای قرارداد مورد نظر است، این جلوه از حسن نیت همانند بعد سلبی در اکثر نظام های حقوقی پذیرفته شده است. برای مثال تعهد به همکاری یکی از دو وجه تعهداتی است که کنوانسیون بیع بین المللی کالا (وین) و با وجود ابهام در تفسیر ماده (۱) ۷ شناسایی شده است. تعهد همکاری از جمله تعهداتی است که در آراء مربوطه به قراردادهای مربوط به کنوانسیون پذیرفته شده است.

ماده (۲-۵) اصول قراردادها در این خصوص مقرر می دارد که: «در صورتی که برای انجام تعهدات طرف دیگر انجام همکاری به طور معقول و متعارف قابل انتظار باشد، هر طرف باید به طرف دیگر همکاری کند». مثلاً هنر پیشه ای که قراردادی با او جهت بازی در فیلم بسته می شود. حسن نیت ایجاب می کند که همکاری کمتری با کارگزاران داشته باشد و تمریناتی که لازم است انجام دهد تا به نحو احسن نقش خود را بازی کند.

بند دوم: حسن نیت و تعهدات ضمنی

طرفین علاوه بر تعهدات اصلی برخی تعهدات تبعی و فرعی را نیز بر عهده دارند که معمولاً در راستای تعهدات اصلی به طرفین تحمیل می شود.

اصول قراردادها و اصول اروپایی قراردادها به صراحت این مورد را مورد توجه قرار داده است. اصول قراردادها بعد از ذکر تقسیم تعهدات به صریح یا ضمنی و ارتباط آن با حسن نیت در معامله منصفانه در ماده (۱-۵) و به موضوع تعهدات منفی در ماده (۲-۵) پرداخته است که به موجب این ماده تعهدات ضمنی از موارد زیر ناشی می شوند:

«الف- ماهیت قرارداد و مقصود از آن؛ ب- رویه هایی که بین طرفین برقرار شده وعرفهای تجاری؛ ج- حسن نیت و معامله منصفانه؛ د- معقول و متعارف بودن».

الف- تسلیم توابع ضروری مورد معامله

بایع در صورتی تعهد خود را از روی حسن نیت به انجام می رساند که مبیع را به انضمام تمام توابع جدا نشدنی و ضروری برای انتفاع مطلوب به مشتری تسلیم نماید و در حالتی عقد را مطابق حسن نیت اجرا مینماید که مورد اجاره را به بخوبی در اختیار مستاجر قرار دهد. تمام آنچه که برای بهره مندی از مورد اجاره لازم می باشد در اختیار او قرار گیرد.

ب- تعهد به دادن اطلاعات

تعهد به دادن اطلاعات یکی از مهمترین تعهدات ضمنی است که در فرایند اجرای قرارداد طرفین ملزم به رعایت آن هستند.

«الف- تولید کننده یا فروشنده ملتزم به دادن اطلاعات در خصوص نحوه استفاده از کالای مورد معامله و خطراتی است که استفاده از آن ممکن است به بار آورد.

ب- اگر در اجرای قرارداد خطر یا صدمه ای برای اشخاص یا اموال وجود دارد؛ طرف قرارداد باید آن را به اطلاع طرف دیگر برساند.

ج- طرفین باید یکدیگر را از تمام اطلاعاتی که برای اجرای کامل و بی دردسر قرارداد لازم است، مطلع سازند (بند ۱ ماده ۳۱ کنوانسیون)»

براساس بند ۲ ماده ۷۲ کنوانسیون: «در جایی که یکی از طرفین پیش بینی می کند که طرف دیگر به طور اساسی قرارداد را نقض خواهد کرد». بنابراین معتقد است که حق دارد توافق را ملغی کند. بنابراین باید قصد خود مبنی بر اجتناب از قرارداد (به منظور دادن فرصت به طرف دیگر برای تضمین اجرای قرارداد) را به طرف دیگر اطلاع دهد. این مساله از تلاشهای با سوء نیت برای غافلگیر کردن طرف دیگر به وسیله ی اعلان نهایی و ناگهانی الغای قرارداد جلوگیری می کند.

نتیجه گیری

«حسن نیت» به عنوان یک اصل کلی حقوق و یکی از منابع حقوق بین الملل، بین تمامی ملت های متمدن مشترک است. ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری اصول کلی حقوق شناخته شده توسط ملت های متمدن را به عنوان یک منبع حقوق، که باید توسط دیوان اعمال شود، ذکر می کند. با این که اصطلاح «ملت متمدن» فی الذاته مبهم است، فرض بر این است که چنین مفهومی بر اساس یک نظام حقوقی توسعه یافته، پایه ریزی شده است، بنابراین، کلیه جوامع، به جز بدوی ترین آنها را در برمی گیرد. نظر دیگر، این است که اصول کلی حقوق تنها اصول کلی حقوق بین الملل را در برمی گیرد، نه اصول خاص این حقوق را. مراجع بین المللی در اعمال اصول کلی حقوق، هر دو معنا را در نظر گرفته اند و دلیلی وجود ندارد که این اصول هم از نظامهای حقوق داخلی و هم از حقوق بین الملل ناشی نشود. اصول کلی حقوق اساسی هر نظام حقوقی از جمله حقوق بین الملل تلقی می شود. این اصول قواعدی هستند که از حقوق بین الملل موضوعه فراتر می روند و در مقابل، ریشه در اشتراکات نظام های حقوقی داخلی گوناگون دارند. مفاهیمی همچون اخلاق، عدالت، انصاف و «حسن نیت»، قدمت بیش تری از اصول داوطلبانه حقوق بین الملل موضوعه دارند.

«حسن نیت» وسیله ای برای حل و فصل اختلافات تجاری در قراردادهای بین المللی، از طریق داوری بین المللی و شیوه مسالمت آمیز حل و فصل الزام آور اختلافات بین المللی توسط قضات منتخب طرفین، طبق قواعد از پیش تعیین شده است که، بر اساس ارجاع داوطلبانه و احترام به قانون انجام می گیرد. ارجاع داوطلبانه بدون حسن نیت بی معناست. داوری و تفسیر یکی از فنون رسیدگی قضایی بین المللی (یا حل و فصل قضایی) است، اگرچه در مفهوم مطلق، با حل و فصل قضایی تفاوت دارد که طرفین اختلاف، معمولاً در انتخاب داوران آزادند و آیین رسیدگی و قانون قابل اعمال را تا حدی خود تعیین می کنند، اما همچون حل و فصل قضایی، داوری و تفسیر شامل عنصر تشکیل دهنده یک تصمیم الزام آور به نام «حکم» است. «حسن نیت»، عاملی برای وحدت حقوق تجارت بین المللی است که کوشش هایی برای تنظیم مقررات واحد در مورد حقوق تجارت بین الملل و قراردادهای بین المللی میکند.

نقش «حسن نیت» در تعدیل وجه التزام در قراردادهای تجاری بین المللی: برای جلوگیری از هرگونه اختلاف در میزان زیان و تسریع در جبران خسارت، در برخی از قراردادهای تجاری بین المللی، شرطی گنجانده می شود که طبق آن، در صورتی که یکی از متعاملین از انجام آنچه قرارداد به عهده وی گذاشته خودداری کرده یا به انجام عملی مبادرت ورزد که توسط قرارداد ممنوع اعلام شده است، باید مبلغی که در قرارداد معین می شود، به عنوان خسارت به طرف مقابل پرداخت نماید. در گذشته دادگاههای کامن لا بنابر اصل «آزادی قراردادهای»، هرگونه شرط پرداخت وجه التزام را محترم شمرده، از دست زدن به ترکیب آن خودداری می ورزیدند. این رفتار درست بر عکس رفتار دادگاه های انصاف بود که از قرن پانزدهم به بعد، در برخی از قراردادهای، که موضوعشان وجه نقد بود رواج داشت. این دادگاهها شرطی که به موجب آن، بدهکار تعهد می نمود در صورت عدم پرداخت اصل و منفعت بدهی در موعد مقرر، باید مبلغی به مراتب بیش از آن به عنوان خسارت پرداخت نماید، غیرقابل ترتیب اثر اعلام می نمودند. در واقع، دادگاههای انصاف هر جا در این گونه قراردادها با تقلب طلبکار مواجه می شدند و یا تأخر بدهکار در تأدیه بدهی را ناشی از تقصیر وی نمی دانستند، به شرط «پرداخت وجه التزام» مندرج در قرارداد عمل نمی کردند، بلکه خود میزان خسارت واقعی را تعیین و متعهد را به پرداخت آن محکوم می نمودند. این طرز عمل دادگاههای انصاف مدت ها صرفاً در مورد تعهداتی که موضوع آنها پرداخت مبلغی وجه نقد بود، معمول گردید. ولی به تدریج در مورد تعهداتی که موضوعشان فعل یا ترک فعل از نوع دیگری نیز بود، مراعات شد. بعدها نیز در قرن هجدهم، هر نوع شرط مبنی بر پرداخت وجه التزام - چنانچه جنبه تنبیهی داشته و یا نامعقول تشخیص داده می شد - باطل اعلام گردید. حسن نیت ایجاب می کند

که قراردادهای بین المللی و شروط آن به نحوی تفسیر گردند که از به بار آمدن نتیجه غیر منصفانه و غیر عادلانه ممانعت گردد؛ ولو آنکه با مفاد صریح قرارداد در تمایز باشد. حسن نیت در برخی موارد باعث می شود که استناد یکی از طرفین به فقدان شرایط شکلی و رسمی انعقاد قرار داد غیر منصفانه تلقی شده و منتهی به اعتبار قرارداد گردد. حسن نیت ایجاب می کند که قرارداد با لحاظ حسن نیت طرفین در زمان انعقاد و با توجه به اوضاع و احوال حاکم در آن و وقایع بعدی تفسیر گردد. از این رو شخص ملتزم به معنایی است؛ که شخص متعارف از اظهار و اعمال وی درک می کند. ولو آنکه قصد باطنی شخص غیر از آن باشد. در کنوانسیون بیع بین المللی کالا و وین، مقرره خاصی در خصوص حسن نیت در تفسیر قرارداد پیش بینی نشده است. همچنان که ملاحظه گردید (ماده ۷-۱) کنوانسیون، حسن نیت را محدود به تفسیر کنوانسیون کرده است نه قرارداد. لیکن بررسی کنوانسیون و آراء صادره در خصوص قراردادهای مشمول آن دلالت بر آن دارد که، حسن نیت به عنوان یکی از اصول کلی است که کنوانسیون بر آن مبتنی خواهد بود. حسن نیت نه تنها یک تکلیف و تعهد قراردادی محسوب می گردد، بلکه ابزار و وسیله قابل اعتمادی برای کشف قصد واقعی یا نوعی متعاقدين و احراز شروط ضمنی تلقی می شود. باین وصف هیچ تردیدی وجود ندارد که قراردادهای بین المللی باید در پرتو حسن نیت به عنوان یک قاعده عام و فراگیر مورد تفسیر قرار گیرند. همان گونه که ملاحظه می شود اصل حسن نیت به سبب اهمیت خود ضابطه ای اساسی در حل و فصل اختلافات در هنگام داوری و تفسیر قراردادهای بین المللی است. مطالعه مقررات نظام های مختلف حقوقی نشان دهنده این واقعیت است که دغدغه مشترک تمام نظام ها این است که از حسن نیت در روابط حقوقی حمایت کرده و با سوء نیت مقابله نمایند. حسن نیت در مفهوم توجه به حقوق و منافع دیگران امروزه یکی از موضوعاتی است که به مرور جایگاه مطلوب خود را در نظام های حقوقی پیدا می کند به نحوی که حتی کشورهایی که به طور سنتی مخالف مفاهیم کلی همچون حسن نیت بوده اند به سمت پذیرش نوعی از حسن نیت در حرکت اند؛ امری که در حقوق آمریکا با وضوح بیشتر و در حقوق انگلیس با وضوح کمتر قابل مشاهده است. حقوق اسلامی به لحاظ ارتباط تنگاتنگش با اخلاق و مضامین اخلاقی از نظام هایی است که حسن نیت در آن مورد توجه قرار گرفته است اگرچه این توجه به صورت پراکنده و در قالب عناوین مختلف ظاهر شده است. از مجموع عناوین قید شده در متن می توان گفت در فقه امامیه با اینکه حسن نیت به آن مفهومی که در نظام های رومی ژرمنی مورد توجه است مورد توجه نبوده است ولی وجود احکام متعدد ناظر به حمایت از حسن نیت و منع سوءنیت نشانگر ظرفیت این نظام حقوقی در پذیرش حسن نیت و جلوه های آن است.

پیشنهادهای

- در کنوانسیون ها و اسناد بین المللی مقررات منسجمی در مورد حسن نیت و تفسیر قراردادها وجود ندارد. بنابراین ضرورت اصلاح و بازنگری در مواد و مقررات آن ها و یا تصویب یک کنوانسیون جدید در عرصه حقوق بین الملل و قراردادهای بین المللی بیش از پیش احساس می شود.

منابع

آقمشهدی، فخرالدین، ابوئی، حمیدرضا، (۱۳۸۷)، حسن نیت در انعقاد قرارداد الکترونیک در حقوق انگلیس و ایران، فصلنامه : اندیشه های حقوقی خصوصی، شماره: ۱۲.

امینی، منصور، ابراهیمی، یحیی، (۱۳۹۰)، حسن نیت در قراردادهای: از نظریه تا عمل، نگاهی به موضوع در نظام حقوق کامن لا، مجله حقوق تطبیقی، شماره: ۲.

ابراهیمی، یحیی، (۱۳۸۸)، مطالعه تطبیقی مفهوم و آثار حسن نیت در انعقاد، تفسیر و اجرای قراردادهای، مجله حقوقی بین المللی، شماره: ۴۱.

جعفر پور، کوروش، (۱۳۸۴)، حسن نیت در تجارت بین الملل، دانشنامه حقوق و سیاست، شماره: ۳.

دیلمی، احمد، (۱۳۸۹)، حسن نیت در مسئولیت مدنی، تهران، میزان.

سیمایی صراف، حسین، (۱۳۹۳)، بررسی تطبیقی حسن نیت در فقه، حقوق خارجی و اسناد بین المللی، آموزه های فقه مدنی، شماره: ۱۰.

کاتوزیان، ناصر، عباس زاده، محمد هادی، (۱۳۹۲)، حسن نیت در حقوق ایران، فصلنامه حقوق، شماره: ۳.

مجیدی، پریا، (۱۳۹۰)، مفهوم، ویژگی ها و گستره قاعده استاپل در حقوق بین الملل و حقوق عمومی داخلی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکز.

Tetley, William, (2004). Good Faith in Contract: Particularly in the Contracts of Arbitration and Chartering, Mc Gill University.

Kolb, Robert, (2006). "Principles as Sources of International Law (with Special Reference to Good Faith)", Netherlands International Law Review, vol. 53, No.1.

Analysis of the dimensions of the principle of good faith in international law in the light of judicial procedure

Muhammad Paybast

Abstract

Good faith as a legal concept does not have a clear and uniform meaning and has different functions depending on the context and conditions of application. International doctrines, documents and treaties as well as regional and international judicial practice have confirmed the validity of this principle. Good faith is a general and flexible concept and has been used in law in different senses. This principle, in support of persons with good intentions, amends the strictness of legal rules and corrects obligations. Good faith is a synonym of ignorance of a legal defect that a person performs an action with ignorance of it, it is also used in contracts in the sense of honest speech and behavior. The first meaning modifies the dryness of the legal rules regarding the possessor in good faith, and the second meaning in contracts provides a standard for evaluating the behavior of the parties involved. The purpose of this research is to analyze the dimensions of the principle of good faith in international law in the light of judicial procedure. The research method is descriptive-analytical. In this case, the main question is what are the dimensions of the principle of good faith in international law in the light of judicial procedure? "Good faith" as a general principle of law and one of the sources of international law is common to all civilized nations. Article 38 of the Statute of the International Court of Justice mentions the general principles of law recognized by civilized nations as a source of law, which must be applied by the Court. Although the term "civilized nations" itself is ambiguous, it is assumed that such a concept is based on a developed legal system, therefore, it includes all societies, except the most primitive ones. Another opinion is that the general principles of law include only the general principles of international law, not the specific principles of these rights. In applying the general principles of law, international authorities have considered both meanings, and there is no reason why these principles cannot be derived from both domestic law systems and international law. "Good faith" is a factor for the unity of international trade law, which makes efforts to regulate uniform regulations on international trade law and international contracts. Due to its importance, the principle of good faith is a basic rule in resolving disputes during arbitration and interpretation of international contracts. Studying the regulations of different legal systems shows the fact that the common concern of all systems is to support good faith in legal relations and to fight against bad faith.

Keywords: principle of good faith, fairness, international law, judicial procedure